

ניסן התשע"ב

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

המצורע וטהרתו

לפרשות: תזריע-מצורע (על פי שיעור של הרב יונתן גרוסמן)

ונשאלת השאלה מדוע חילקה התורה את חובות המצורע לשתי קבוצות? ובכלל, מהי המשמעות של חובות אלו?

הרב יונתן גרוסמן מסביר שאת שלושת הציוויים הראשונים או מכירים מפרשיות נוספות בתנ"ך, העוסקות בדיני האבלות. כך, למשל, ביום השמיני למילואים, אחרי מיתת שני בני אהרן, פנה משה אל אהרן ואל בניו הנותרים וציווה עליהם (ויקרא י', 1):

"ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרמו..."

עולה מכאן, שלולא הציווי המיוחד הזה - אהרן ובניו היו פורעים את שיער ראשם ופורמים את בגדיהם. מסתבר, שמעשים אלו נלווים בדרך כלל לאבל על פטירתו של אדם קרוב, ומשה מצווה על אהרן ועל בניו שלא ינהגו כך, אלא רק "ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השֹׁרֵפָה אשר שרף ה'".

ניתן לעמוד על הקשר שבין פריעת הראש ופרימת הבגדים לבין דיני האבלות גם מהדין האוסר על כהן גדול להתאבל על קרוביו (ויקרא כ"א, 10):

"והפֹּהֶן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ומלא את ידו ללבֹשׁ את הבגדים - את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרס".

גם כאן, ההקשר מלמד כי הכהן הגדול מצוּוֶה שלא לנהוג את דיני האבלות הרגילים, ומכאן שפריעת הראש ופרימת הבגדים הן שניים מדיני האבלות.

גם הדין השלישי שהמצורע מצוּוֶה בו - "ועל שפם יעטה" - מוכר לנו מדיני האבלות. באופן מפורש, אנו מוצאים דין זה בספר יחזקאל. הקב"ה אומר ליחזקאל שאשתו ("מחמד עינו") עומדת למות במגפה, והוא אוסר עליו להתאבל עליה. בהקשר זה מביא הנביא את מנהגי האבלות שנאסרו עליו, ובתוכם הוא מזכיר גם את עטיית השפם (יחזקאל כ"ד, טז-יז):

"בן אדם - הנני לקח ממך את מחמד עיניך במגפה, ולא תספד ולא תבכה ולוא תבוא דמעתיך: הֶאֱנֹק דם מתים, אבל לא תעשה, פארך חבוש עליך ונעליך

השבת אנו קוראים שתי פרשות צמודות: תזריע ומצורע. הקשר ביניהן אדוק ביותר, עד כי ראוי לתהות מדוע בדרך כלל קוראים אותן בנפרד. פרשת תזריע עוסקת בעיקר בסוגי הצרעות השונים ובדיניו של המצורע, ופרשת מצורע עוסקת בתהליך טהרתו של המצורע ובתיאור סוג צרעת נוסף (צרעת הבית). בשיעור זה נבקש לעמוד על עיקרי דיניו של המצורע, כפי שהם עולים מתוך הכתובים, ננסה להבין מהם שלבי תהליך הטומאה של המצורע, ונעמוד גם על תהליך טהרתו. וננסה להשוות זאת לתהליכי הטומאה והטהרה של הטמאים האחרים.

פשר דיני המצורע

אדם אשר חושד כי הוא חלה בצרעת צריך לבוא אל הכהן. אם הכהן מאשר את חששו - הוא מוגדר כחולה בצרעת (לעיתים הדיאגנוזה היא ארוכה ומורכבת מכמה שלבים). לאחר שמחלת העור של האדם הוגדרה כצרעת, עליו לצאת מן המחנה ולשבת "בדד" עד שיגיע עת ריפוי. בתקופת ישיבתו מחוץ למחנה, מוטלות על המצורע מספר חובות (ויקרא י"ג, מה-מו):

"והצורע אשר בו הנגע - בגדיו יהיו פְּרָמִים וראשו יהיה פרוע ועל שפם יעטה וטמא טמא יקרא:

כל ימי אשר הנגע בו יטמא, טמא הוא, בדד ישב מחוץ למחנה מושבו".

כבר בקריאה ראשונה, נקל לעמוד על שתי קבוצות הדינים שהכתוב יוצר בעזרת שתי ה"כותרות": "והצורע אשר בו הנגע..." ו"כל ימי אשר הנגע בו...".

בקבוצת הדינים הראשונים, המצורע מצטווה ארבעה ציוויים:

- לפרוס את בגדיו,
- לפרוע את שערות ראשו,
- לעטות על שפם
- ולקרוא 'טמא'.

הקבוצה השנייה כוללת, למעשה, רק ציווי אחד נוסף - הישיבה בדד מחוץ למחנה.

תשים ברגליך ולא תעטה על שפם ולחם אנשים לא תאכל".

מפסוקים אלו למדו חז"ל את דיני האבלות, שכן האבל מצויה בכל מה שיחזקאל נצטווה שלא לעשות. מכאן אנו לומדים שהאבל חייב לעטות על שפם, כפי שמעיר רש"י בפרשתנו - (רש"י י"ג, מה):

"ועל שפם יעטה - כאבל"

עולה מתוך דברינו, שעל המצורע לנהוג מנהגי אבלות. על פי זה ניתן להבין באופן דומה גם את הדין הרביעי - חובת המצורע לקרוא ולהודיע לכל שהוא טמא. בדרך כלל, אבלים שקברו זה עתה את מתייהם טמאים בטומאת מת, ולכן אף המצורע - הנהוג כמותם - מודיע בקול שהוא טמא.

אולם על מי מתאבל אותו אדם שמחלת הצרעת נגעה בגופו? גם אם הצרעת היא טומאה מיוחדת הנגררת ממחלת עור, קשה להבין מדוע נוהג המצורע דיני אבלות כאשר אף אדם בסביבתו לא נפטר! דומה כי שאלה גדולה זו עמדה בבסיס דבריהם המפורסמים של חז"ל (בפירוש רש"י לבמדבר י"ב, יב בעקבות הספרי)

"מצורע חשוב כמת"

ומסביר הרב גרוסמן שחז"ל הבינו, ככל הנראה, שהתורה העתיקה את דיני האבלות לדיניו של המצורע שכן המצורע הוא אבל על עצמו. הוא עצמו 'מת', ולכן עליו לנהוג מנהגי אבלות.

אבל מדוע "מצורע חשוב כמת"?

על מנת להבין דין ייחודי זה, שבו האדם 'קובר' את עצמו ו'מתאבלי' על עצמו, עלינו להיזכר בתופעות הפיזיולוגיות המגדירות את הצרעת. התורה קובעת שני סימנים עיקריים המטמאים את המצורע (י"ג, ג):

א. צבע הנגע לבן.

ב. מראה הנגע עמוק מן העור.

רוב הראשונים לא ראו את שתי התופעות האלו כשני קריטריונים נפרדים, אלא כקריטריון אחר בעל שני מרכיבים. כך, למשל, מסביר רש"י (ויקרא י"ג, ג):

"עמק מעור בשרו - כל מראה לבן עמוק הוא, כמראה חמה עמוקה מן הצל"

כלומר, לדעת רש"י צבעו של הנגע צריך להיות לבן באופן כזה שייראה כאילו הנגע נמוך מן העור.

אם כן, הקריטריון המשמעותי לטומאת הנגע הוא הצבע הלבן, והוא הקובע אם עסק לנו במחלת הצרעת המטמאת או במחלת עור רגילה, שאינה קשורה להלכות המצורע. ואמנם, חלק גדול ממסכת נגעים (המסכת המוקדשת להלכות המצורע) עוסק בגוונים שונים של לבן, תוך ניסיון להגדיר מהו גוון הלבן המטמא ומהו הגוון שאינו מטמא. ונשאלת השאלה מדוע התורה מטמאת דווקא את הנגע הלבן? האם יש סיבה מיוחדת לכך שמחלת הצרעת, על השלכותיה הרוחניות והחברתיות, מאופיינת דווקא בצבע לבן?

הרב יונתן גרוסמן מסביר, כי התורה רומזת לתשובה לשאלה זו במשפט קצר: (ויקרא י"ג, טז):

"או כי ישוב הבשר החי ונהפך ללבן..."

כלומר אנו רואים שהכתוב מנגיד בין "הבשר החי" לבין הצבע הלבן. הלבן מוצג כאן כהיפוכם של החיים. נראה, שצבע הנגע הלבן קשור באופן מהותי לאבלו של האדם על עצמו, שהזכרנו בראשית דברינו. במונח מסוים - גם אם באופן סמלי בלבד - גופו של האדם מתחיל למות. האדם מבחין לפתע שהחיות חלדה מעורו; הצבע האדום, הקשור לדם ולחיים, נעלם, ובמקומו מופיע חיוורון. עור גופו נראה בעיניו לפתע כעור מת. כמוכן, הצבע הלבן אינו מלמד על מוות פיזיולוגי של העור בטרם זמנו.

ומסביר הרב גרוסמן שהדברים אמורים כמוכן רק כרמזים סימבוליים; אולם דומה כי כל מחלת הצרעת הוא רמז לאדם על כעס ה' כלפיו, וכל מובנה ומשמעותה של מחלה זו נעוצים בעולם הרמזים הסימבוליים. אמנם, לסימבוליקה זו יש תוצאות מעשיות. הציווי האחרון המוטל על המצורע - "בדד ישב, מחוץ למחנה מושבו" - נוגע בעצם מיתתו הסימבולית. המצורע נדרש לעזוב את מקום יישובו ולצאת מחוץ למחנה, ומדרש ההלכה (תו"כ, נגעים י"ד) אף מדגיש כי עליו לצאת מכל שלושת המחנות (כהונה, לווייה וישראל) ולשבת בבדידות (בניגוד, למשל, לזב). ונראה לאמר שהשיבה מחוץ למחנה אינה רק דין המוטל על המצורע כשאר הדינים, אלא זוהי עצם 'מיתתו' החברתית של המצורע. המצורע צריך להתנתק מהציבוריות הישראלית, ציבוריות שבתוכה שורה שכינה, והתנתקות זו עצמה - זוהי 'מיתתו'. קיומו של אדם מישראל מחוץ למחנה, כלומר - מחוץ לשיתופיות הציבורית הכללית, כמוה כהתנתקות מהחיים, התנתקות מחיי אומה שבתוכה שורה שכינה.

כפי שראינו לעיל הציווי האחרון - "בדד ישב" - מופיע בקבוצה לעצמו, בניגוד לציוויים הקודמים הנמצאים בקבוצה נפרדת, וניתן לאמר שההפרדה הזאת היא מכיוון שה"שיבה בדד" היא המהות עצמה, ואילו שאר הציוויים הם תוצאות הנובעות ממהות זו, מהציווי המסמל את הניתוק ואת המוות.

כידוע החטאים שבהם אנו מוצאים עונש צרעת בתנ"ך, הם חטאים חברתיים-ציבוריים, וידועים דברי חז"ל כי עונש הצרעת בא בגין לשון הרע. בהקשר זה, העונש המוטל על המצורע ברור: אותו אדם אשר פשע לחבירו בעמידתו החברתית - יוקא מתוך החברה, ויידון כמת¹. ומציע הרב גרוסמן שאולי ניתן לדרוש על כך את מאמר חז"ל - "כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים", ומכיוון שכך עונשו הוא מוות סמלי, מידה כנגד מידה.

1 וראה גם רש"י י"ג, מו.

ג. **טמא מת** - ממתין שבעה ימים מחוץ למחנה, בימים אלו מזים עליו מי חטאת, ולבסוף הוא אינו צריך להביא קרבן ורשאי להיכנס למחנה.

הכשרת הכניסה למחנה

מחנה ישראל הוא קדוש, שכן הקב"ה מצוי בו. כך מנמקת התורה את חובת שילוח הטמאים מן המחנה (במדבר ה', ג):

"מזכר עד נקבה תשלחו, אל מחוץ למחנה תשלחום, ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שכן בתוכם".

ונשאלת השאלה מדוע צריכים הטמאים להמתין שבעה ימים מחוץ למחנה? **ומסביר הרב מאיר שפיגלמן שמסתבר, שכל אדם המשנה מעמד צריך להמתין שבעה ימים לפני שמעמדו משתנה.** בדומה לכך, גם הכהנים שהו - כחלק מתהליך הקדשתם - בשבעת ימי המילואים במשכן. גם הטמא בתהליך טהרתו חייב לשהות שבעה ימים, ורק אחר כך הוא נטהר.

כך ניתן להבין את דברי התורה ביחס לטהרת הזב (ויקרא ט"ו, יג):

"וכי יטהר הזב מזובו - וספר לו שבעת ימים לטהרתו וכבס בגדיו, ורחץ בשרו במים חיים וטהרו"

לאחר שהזב נטהר מזובו - מעמדו האישי עדיין אינו משתנה, ואין הוא מתכפר לחלוטין אלא לאחר שבעה ימים בלבד.

כיוון שמחנה ישראל קדוש - טמאים אינם רשאים לשהות בו עד שיעשו פעולות מסוימות המכשירות אותם להיכנס למחנה. אולם הכשרה זו נדרשת רק כאשר מעמדו האישי של האדם משתנה. כאשר האדם מקבל טומאה מגורם חיצוני - למשל, נוגע בשרץ - מעמדו האישי אינו משתנה, ולכן אין הוא נדרש לפעולות חריגות כדי להיטהר.

הפעולות שהטמאים מבצעים בתהליך טהרתם מחולקים לשני סוגים: פעולות המיועדות להכשיר את כניסתם למחנה, ופעולות המיועדות להכשיר את כניסתם למשכן. הבאת קרבנות, למשל, היא פעולה המכשירה את כניסת הטמא למשכן, שהרי היא פעולה הקשורה בטבורה למשכן.

תהליך הטהרה של המצורע

לאור דברים אלו, נפנה לתהליך טהרתו של המצורע ולבחון מתי יכול המצורע לשוב אל תוך המחנה. תהליך הטהרה מורכב משלושה שלבים:

א. השיבה אל המחנה - על ידי הבאת שתי ציפורים ("ד, ח-ט).

ב. השיבה לאוהלו (לאשתו) - לאחר שבעה ימים שהוא שוהה במחנה (ד', ח-ט).

ג. השיבה אל המשכן - על ידי הבאת קרבנות מיוחדים ביום השמיני ("ד, י-לא).

נתמקד בעיקר בשלב הראשון, שבו האדם חוזר אל המחנה ושב לחיים קהילתיים. לאחר שיצא הכהן אל מחוץ למחנה וראה כי אמנם נרפא הנגע, התורה מתארת את תהליך הטהרה בצורה כיאסטית:

המצורע ושאר הטמאים

בתחילת ספר במדבר, מצווה התורה להרחיק את הטמאים מהמחנה, ומפרטת אילו טמאים מורחקים (במדבר ה', ב):

"צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש"

בפרשיות תזריע ומצורע מתוארים אופני ההיטמאות והטהרה של המצורע והזב, אולם חובת ההרחקה מן המחנה מוזכרת ביחס למצורע בלבד, ולא ביחס לזב. בדומה לכך, גם בפרשת חוקת, המפרטת את אופני ההיטמאות והטהרה של טמאי מתים, לא מוזכר שהם מורחקים מן המחנה. מדוע, אפוא, הזכירה התורה את חובת ההרחקה ביחס למצורע בלבד?

ניתן להעלות שתי סיבות לחובת הרחקת הטמא מהמחנה. מחד, ייתכן שזהו דין מדיני המחנה: טמא הנכנס למחנה מטמא את המחנה, וכדי למנוע זאת - יש להרחיקו. מאידך, ייתכן שזהו דין מדיני הטומאה: הטמא אינו ראוי להיות במחנה הקדוש. לפי סברה זו, חובת ההרחקה אינה נובעת מהחשש שהוא יטמא את המחנה, אלא ממעמדו האישי.

נראה, ששתי הסברות הללו מייצגות את ההבדל שבין המצורע לטמאים האחרים. בתחילת ספר במדבר, התורה מתארת את יצירת מחנה ישראל, וכחלק מדיני המחנה - יש להרחיק ממנו את הטמאים כדי שלא יטמאו אותו. בלתי אפשרי להקים מחנה טהור כאשר הטמאים הללו מצויים בתוכו. הפרשיות שלנו אינן עוסקות בדין המחנה אלא בדיני הטמאים, ורק המצורע אינו ראוי לשהות במחנה מצד עצמו. כשם שהמצורע צריך לשבת בדד ולפרוע את ראשו בשל צרעתו - כך הוא גם חייב לצאת מן המחנה.

אופן טהרת הטמאים

אופן הטהרה הרגיל בתורה כולל שתי פעולות: טבילה וכיבוס בגדים. קיימים ארבעה סוגי טמאים הזקוקים לפעולה נוספת כדי לטהרם: יולדת, מצורע, זב וזבה וטמא מת². אופן הטהרה של הטמאים הללו שונה זה מזה:

א. מצורע - נטהר בשני שלבים. ראשית - הוא מביא שתי ציפורים, אחר כך הוא ממתין שבעה ימים (שבהם הוא רשאי להיכנס למחנה), ולבסוף הוא מביא קרבנות.

ב. זב, זבה ויולדת - ממתניים שבעה ימים מחוץ למחנה לאחר שנטהרו מטומאתם, ואסורים להיכנס למחנה בימים אלו. לאחר מכן, הם מביאים קרבן.

² טהרת היולדת דומה מאוד לטהרת הזבה, אך קיימים ביניהם גם מספר הבדלים. התורה אינה מביאה את דין היולדת בסמוך לדין הזבה, אלא כדין עצמאי. נוסף לכך, יולדת מביאה כבש לעולה ואילו זב מביא עוף לעולה. להלן, נתייחס לטומאת היולדת והזבה כאל טומאה אחת.

ונשאלת שאלה נוספת: אנו מורגלים בטבילה, אולם מדוע חייב המצורע לגלח את כל שערות? ואומר הרב גרוסמן שגם זה ככל הנראה, ביטוי של לידה מחדשת; של אדם הפורץ מחדש לאוויר העולם ומבקש שוב לחיות. היציאה ממי הטבילה ללא שערה אחת על גופו מזכירה מאוד לידה של תינוק. בהקשר שיעורנו - אכן יש לראות את המצורע שהיטהר כנולד מחדש, בבחינת תחיית המתים.

ומסביר הרב שפיגלמן בתהליך טהרתו, צריך המצורע קודם כל לתקן את גופו שהפך - כביכול - לגוף מת. ללא תיקון גופו של המצורע - אין הוא יכול להיכנס למחנה ואין הוא יכול להתחיל את תהליך הטהרה. הזב, לעומת זאת, רשאי להתחיל את תהליך טהרתו מייד לאחר הפסקת הזיבה, שכן טומאתו נובעת מהזיבה היוצאת מגופו; ואף טמא מת רשאי להתחיל את תהליך הטהרה מייד. לעומת זאת כפי שראינו המצורע לפני התחלת טהרתו, חייב להביא שתי ציפורים (שאינן קרבן, ולכן הן אינן תורים או בני יונה ואין נדרש כהן לעשייתן), כדי לסלק את הגדרת המוות מגופו. לאחר הבאת הציפורים - גופו של המצורע מיטהר, מעמדו משתנה, מאותו רגע הוא אינו מוגדר עוד כמצורע, ולכן הוא רשאי להיכנס למחנה³. תהליך הטהרה מושלם לאחר שבעה ימים, כאשר המצורע מביא את קרבנותיו כדי להתיר לו להיכנס למשכן, ומיטהר.

3 מעמדו של הזב אינו משתנה עד לאחר שבעה ימים, ולכן הוא אסור להיכנס למחנה בשבעת ימי טהרתו. לא נאריך להסביר כאן את ההבדל שבין המצורע לזב, המבאר מדוע מעמדו של המצורע משתנה מייד ואילו מעמדו של הזב משתנה רק לאחר שבעה ימים רק נאמר בקצרה שהדבר תלוי באופן הטומאה: האם האדם נטמא בשל פעולה שעשה (הפרשת זיבה או נגיעה במת), או בשל סיבה אחרת. כמו כן, יש לזכור שאף המצורע אינו נכנס בצורה מושלמת למחנה במשך שבעת הימים, שכן אסור לו להיכנס לאהלו בימים אלו.

א1. וצוה הכהן ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהרות, ועץ ארז, ושני תולעת ואזב:

ב1. וצוה הכהן ושחט את הצפור האחת אל כלי חרש על מים חיים:

ג1. את הצפור החיה יקח אתה ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזב

ד2. וטבל אותם ואת הצפור החיה

ה2. בדם הצפור השחטה על המים החיים:

ו2. והזה על המטהר מן הצרעת שבע פעמים וטהרו ושלח את הצפור החיה על פני השדה:

קל לעמוד על צורתו הכיאסטית של קטע זה בשל השימוש החוזר ונשנה במילה "חיים", בין אם בהתייחסות אל הציפור ובין אם בהתייחסות אל המים. המסגרת של הקטע (פסוקים א1 ו-א2) מזכירה ציפורים חיות, כשבסוף התהליך משלחים את האחת "על פני השדה". בקטע ב1 מצטווה הכהן לשחוט ציפור על מים חיים, ובקטע ב2 נתפרש מה יש לעשות עם המים ספוגי הדם (לטבול בהם את הציפור החיה). הציור המרכזי, שאף הוא כפול (ג1 - ג2) מתאר את טבילת הציפור החיה (ביחד עם עץ הארז, שני התולעת והאזב).

ונשאלת השאלה מה משמעותו של טקס זה? ברור שהציפורים אינן מהוות קרבן, שהרי הן אינן נשחטות לצד המזבח ואינן מוקרבות. מדוע, אם כן, שוחטים ציפור על מים חיים, טובלים את חברתה בדמה ומשלחים אותה?

ומציע הרב גרוסמן לאמר שאין זה מקרה שהמילה המנחה ביחידה זו היא המילה "חיים". כל משמעותו של הטקס הזה נעוצה במעבר ממוות לחיים - לידתו המחודשת של המצורע אשר מבקש להיכנס שוב אל המחנה.

לא נעמוד על כל פריט מרשימת הפריטים שיש להכניס אל המים (עץ ארז, שני תולעת ואזב), אולם נדגיש כאן שתי נקודות עקרוניות: ראשית - אותם פריטים בדיוק מוזכרים גם בתהליך הטהרה של טמא מת (במדבר י"ט); ושנית - שני תולעת הוא ככל הנראה צבע אדום (כפי שעולה מפרשיות המשכן), ואם כך - יש לצבוע את המים החיים בצבע אדום, להוסיף להם דם ציפור, ומתוך אדמומיות זו בוקעת ופורחת הציפור החיה המשולחת על פני השדה. ומסביר הרב גרוסמן שהצבע האדום כל כך מרכזי בטקס זה כי הוא עומד בניגוד בולט לצבע הלבן שבו היה שרוי המצורע בעת מחלתו. אם הלבן היה קשור לחיורון המוות, הרי שהאודם קשור לדם, כלומר לחיים, כאמור: "כי הדם הוא הנפש" (דברים י"ב, כג).

הציפור החיה, המשולחת מאדמומיות המים והדם, מייצגת את האדם שהיטהר מצרעתו, החוזר לחיים ושב לחיות בתוככי החברה לצד השכינה. ואכן, מייד לאחר טקס זה מצווה התורה 'להפוך' את המצורע שהתרפא לילד קטן (י"ד, ח):

"וכבס המטהר את בגדיו וגלח את כל שעריו ורחץ במים וטהר, ואחר יבוא אל המחנה".